

УДК 141+130.3

**РЕЦЕПЦІЯ ІДЕЙ ЕПІКУРЕЇЗМУ В «ДУХОВНІЙ МЕДИЦИНІ»
АБУ БАКРА АР-РАЗІ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНТЕКСТ**

Рахім Амір Хуссейн

*Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
факультет філософії,
кафедра філософії і основ загальногуманітарного знання
вул. Новосельського, 64, 65029, м. Одеса, Україна*

Філософія середньовічного ісламського мислителя Абу Бакра ар-Разі ґрунтується на плюралістичній концепції й синтезі філософської думки стародавніх Ірану та Греції. Аналіз «Духовної медицини» ар-Разі доводить спільність роздумів мислителя з основоположними принципами епікуреїзму. Однак «Духовну медицину» Абу Бакра ар-Разі не можна вважати простою компіляцією ідей Епікура, ця робота є їх творчим переосмисленням з погляду філософа й лікаря в нову історичну та культурну епоху.

Ключові слова: фальсафа, фалāsіфа, практична філософія, евдемонізм, гедонізм, епікуреїзм, принцип задоволення.

Особливістю сучасного етапу суспільного розвитку є все більший взаємозв'язок і взаємозалежність держав і народів. У глобальному світі неможливе абсолютне автономне існування окремо взятих культур. Осмислення глибинної єдності людської цивілізації вимагає нового підходу: увага має акцентуватися не на зіткненні чи протистоянні культур, боротьбі між ними за верховенство пріоритетів і цінностей, а на діалозі й пошуку духовної спільності. Світове співтовариство дедалі більше усвідомлює та розуміє, що альтернативи діалогу як універсальної форми спілкування людей, держав і культур не існує. Щоб через діалог змінити світ і себе, людина має змінити своє ставлення до іншого й того культурного світу, який вона представляє, зрозуміти його характер, сутність та особливості. Жодна культура не розвивається в світоглядному вакуумі, тому визнання унікальності й значущості кожної культурної традиції має бути доповнено пошуками й осмисленням тих спільних світоглядних орієнтирів, що й становлять унікальну духовну спадщину всієї людської цивілізації. У цьому контексті необхідність звернення до соціально-філософських витоків ісламської середньовічної філософії є очевидною та виправданою. Духовна спадщина минулого є фундаментальним складником культурного процесу. Філософія в цьому процесі відіграє особливу роль, вона є духовно консолідуючою основою суспільства. Отже, у світі завдань сучасної філософії діалогу й взаєморозуміння дослідження багатой спадщини середньовічної ісламської філософії, представники якої своєю теоретичною та практичною діяльністю сприяли вирішенню завдань загальнокультурного діалогу, співробітництву ідей і пошуку взаєморозуміння, є своєчасним і вкрай необхідним.

Метою статті є порівняльний аналіз концептуальних засад практичної філософії Епікура й Абу Бакра ар-Разі в соціально-філософському контексті.

Інтерес до ісламської філософії викликаний тією лакуною, що існує в європейській філософській традиції, в якій практично відсутні повноцінні та повномасштабні дослідження середньовічної ісламської філософії, що значно звужує простір філософського дискурсу. Різні аспекти соціально-філософської думки середньовічного ісламу, ідеологічного зв'язку духовної спадщини античності й мусульманського світу досліджувалися в роботах М.А. Айні, А. Блека, К. Брокельмана, В.М. Ветта, Г.А. Волфсона, Г. Гібба, З.Г. Джалілова,

Х. Додіхудоєва, Д.М. Доналдсона, Н.Х. Жолмухамедова, А.Д. Книша, А. Корбена, П. Кроуна, А. Лауста, А. Лембтона, В.Є. Макарі, В. Маделунга, Дж. Макдісі, М. Махді, У. Мехмета, А. Меца, М. Муттахарі, Ф. Роузентала, С. Струмси, М. Хаддурі, Т. Халіді, А. Хаурані, М.Г.С. Ходжсона, Дж. Шахта, Г.Б. Шаймухамбетова, Є.А. Фролової, М. Уотта й ін. Низка проблем середньовічної ісламської філософії стали предметом роздумів українських дослідників: О. Борисової, М. Лубської, М. Якубовича, А. Ухтомського та ін. У вітчизняній науковій літературі є явний дефіцит розвідок, присвячених аналізу середньовічної ісламської філософії, зокрема робіт персидського мислителя IX–X ст. Абу Бакра Ар-Разі.

У середньовічному християнському й мусульманському світі розвиток філософії відбувався на підґрунті античної філософської спадщини, що сприяло формуванню відносно єдиного культурно-філософського простору. Навіть сама назва раціонального засобу пізнання в арабо-мусульманській культурі походить від грецького *φίλοσοφία* – фальсафа, відповідно, мислителі, які практикували принципи фальсафи, називалися фаласіфа. Мусульманські вчені, використовуючи грецькі слова й терміни, знали про їх походження, а самі фаласіфа пишалися тим, що вони є хранителями та розповсюджувачами античної школи мислення. В.М. Ветт відмічає, що «деякі мусульманські мислителі не змогли протистояти чарівності давньогрецького філософствування» [1, с. 37–45].

У соціально-філософському плані звернення до античної традиції зумовлено розповсюдженням ідей класичної давньогрецької філософії в регіоні середньовічного ісламу, культура якого відрізнялась поліетнічним змістом. Унаслідок різноманітних культурних контактів і взаємодії відмінних культурних пластів середземноморська культура включала в себе різні віяння. У культурне піднесення ісламського середньовічного світу були залучені народи Ірану, Месопотамії, Сирії, Єгипту, Середньої Азії тощо. Крім того, ісламська середньовічна культура була культурою міста, яке стало не лише джерелом і розповсюджувачем філософського та наукового знання, а і їх хоронителем.

Витоки фальсафи зазвичай пов'язують із так званим «перекладацьким рухом», що виник у ранньоабасидську епоху й був підтриманий халіфом Ма'муном, засновником «Будинку мудрості» в Багдаді. Знайомство арабів з грецькою філософією почалося з праць її пізніх коментаторів, які викладали у своїх узагальнених творах думки античних філософів як єдину закінчену систему. Тому й мусульманські вчені прийняли філософську спадщину стародавніх греків як дещо єдине. Арабською мовою були перекладені давньогрецькі трактати з медицини, геометрії, астрономії, філософії. Завдяки перекладам арабські мислителі не просто ознайомилися з трудами античних авторів, а й писали коментарі до важких і незрозумілих місць, розробляли філософську термінологію та лексику арабомовної культури, створювали власні твори з природничо-наукової й філософської проблематики. На Сході були відомі погляди філософів досократиків, піфагорійців, деяких софістів, епікурейців і скептиків, але найбільшого авторитету серед мусульманських шанувальників давньогрецької філософії набули Платон та Аристотель.

Фаласіфа були настільки переконані в істинності ідей давньогрецьких філософів і методів логічного міркування, що для них фальсафа стала певного роду релігією, яка включала в себе не тільки ідейні переконання, за висловом професора Мічиганського університету А.Д. Книша, «в середньовічному мусульманському суспільстві фальсафа була не лише як специфічний світогляд, а і як особливий, альтернативний спосіб життя» [2, с. 461]. Разом із тим фальсафа не була простим повторюванням і калькою давньогрецької філософії, вона породжувалася власними запитами ісламської середньовічної культури. Відповідаючи її потребам, фаласіфа створили оригінальну й самостійну філософську концептуальність. З погляду інтелектуальних та етичних цінностей світ фаласіфа був віддалений від

світу мусульманських богословів неподоланною прірвою, однак це не заважало більшості фаласіфа вважати себе правомірними мусульманами.

Особливе місце серед середньовічних представників фальсафи посідає Абу Бакр ібн Закаріа ар-Разі, відомий у європейській середньовічній філософії під латинізованим ім'ям «Rhazes». Він жив наприкінці IX – на початку X ст. в іранському місті Рей і був надзвичайно талановитим лікарем. Професія лікаря давала змогу багатьом фаласіфа не лише вижити в ворожому суспільному середовищі, а й займатися філософією, хоча в очах богословів вони й, зокрема, ар-Разі залишалися небезпечними еретиками та вільнодумцями. Латинські переклади медичних трактатів ар-Разі були популярними серед європейських лікарів аж до XVI ст. [3, с. 36]. Що ж стосується його філософських робіт, то вони не отримали широкої відомості ні в Європі, ні в мусульманських країнах через «еретичні» ідеї, що містяться в них, і загальний скептицизм щодо всіх релігій. Вільнодумство та негативне ставлення до релігії дослідники творчості ар-Разі зазвичай пов'язують із розчаруванням несправедливістю й жорстокістю навколишнього світу, яке дедалі більше відчував мислитель [2, с. 469], а С. Струмса навіть наводить легенду про відмову ар-Разі від лікування катаракти через небажання бачити недосконалість і ницість оточуючого його світу [4, с. 88–89].

Філософія ар-Разі ґрунтується на плюралістичній концепції та синтезі філософської думки стародавніх Ірану й Греції, охоплює різні галузі філософського знання: етику, онтологію, логіку, гносеологію, філософію релігії тощо. Будучи переконаним у величезних можливостях людського розуму, ар-Разі наполягав на необхідності розвивати й укріплювати за допомогою вивчення філософії даровані Богом здібності до раціонального усвідомлення навколишньої реальності. Оскільки Бог дарував людському роду здатність до раціонального мислення, людям не варто сподіватися на те, що Бог буде скеровувати кожний їхній крок. Ар-Разі бачив у філософії незамінні ліки як для душі, так і для тіла. Він був схильний замінити релігію філософією, а авторитет пророків – авторитетом найвидатніших філософів античності, чії твори ар-Разі вважав більш корисними, ніж священні книги зороастризму, іудаїзму, християнства й ісламу. Практично, як відмічає Х. Додіхудоєв, ар-Разі «виступає з позицій світської, антиклерикальної філософії» [5, с. 145].

Особливістю раціоналізму ар-Разі є його віра в здатність людського розуму через пізнання й виховання вдосконалювати людську природу, пригнічувати ниці якості та розвивати соціально корисні чесноти. Проблема людини для нього завжди постає як соціальна проблема: людина, будучи невід'ємною частиною природи, розкривається в суспільстві як соціальна істота, усі прояви її буття (біологічний, духовний), усі відносини з навколишнім світом набувають значимості й сенсу лише тоді, коли відповідають таким фундаментальним нормам суспільного буття, як благо, істина, справедливість, добродієність. Людина як соціальне явище – це особистість, яка не просто має певні потреби, а здатна розумно управляти ними. Причиною спотворених потреб ар-Разі вважає бездуховність, брак волі, безхарактерність, що є проявом соціальної хвороби.

Етика як практична філософія й духовність у розумінні ар-Разі тотожні, свої етичні погляди мислитель виклав у роботі «Духовна медицина», в якій узагальнив досягнення античної та середньовічної етичної думки, а також результати власних творчих пошуків з морально-етичної проблематики. Ураховуючи те, що античні мислителі джерелом усіх дій, якостей, властивостей і спонукань уважали душу, «духовна медицина» постає як учення про шляхи, засоби й методи виховання в людині високих моральних принципів, подолання низьких моральних якостей і вчинків. Людина через свої дії створює нову сферу – сферу духу. Сам ар-Разі метою духовної медицини називає «виправлення норовів душі та духовних якостей» [6, с. 25].

Основними складниками морально-етичного вчення ар-Разі є розум, душа й насолода. Саму етику він розуміє як науку про шляхи та засоби виховання добродетельності, підкорення душевних сил розуму, щоб уникати зла, неправильних вчинків, не піддаватися пристрастям і миттєвим бажанням і задоволенням. Необхідно навчитися розрізняти й розуміти справжню, помірковану насолоду від хибної та надмірної. Розумна людина не залишає без контролю свої пристрасті й душевні сили, вона прагне керувати ними, підкорити їх розуму [6, с. 26]. Можна припустити, що для ар-Разі розум є квінтесенцією духовного життя людини, теоретичною серцевиною всієї культури людства. Філософ переконаний у тому, що розум відіграє всебічну й особливу роль у житті людини, яка є єдиною розумною істотою на землі. Ті люди, які здатні виховати в собі такі якості, стають політиками, і суспільство визнає їх. Отже, основним завданням морального виховання філософ уважав виховання душі й підпорядкування її розуму. Роздуми ар-Разі про виховання людиною власних моральних якостей близькі ідеям Аристотеля про людську поведінку та добродетельність, але, на відміну від Стагірита, ар-Разі скрупульозно аналізує не чесноти, а людські пороки. Будучи одночасно й лікарем, і філософом, ар-Разі вважає насильство, пристрасті – нищими цінностями та психічними недоліками людини, тобто той, хто нездатний підкорити почуття розуму, є хворим. До таких пристрастей філософ зараховував марнославство, заздрість, гнів, брехню, скнарність, ненажерливість, алкоголізм і неприборкану фізичну жагу.

Завичай у науковій літературі відмічається, що центральне місце в «Духовній медицині» ар-Разі посідають концепції евідемонізму та гедонізму: найважливішим завданням духовної медицини вчений вважає пізнання й роз'яснення сутності насолоди, з чим пов'язано вище благо – щастя людини. Усі питання способу життя він розглядає під кутом зору цього принципу. Дійсно, ар-Разі відомі основні ідеї гедонізму, він навіть згадує в роботі Арістіппа, представника школи гедоністів-кіренаїків, для котрих вищим благом були сьогочасні чуттєві, тілесні задоволення, до яких необхідно прагнути, а страждання уникати. Ар-Разі також визначає задоволення як заперечення страждання: «... насолода є ніщо інше, як звільнення від страждання. Насолода не буває інакше, як через вплив страждання» [6, с. 38]. Якщо задоволення вважати єдиним етичним принципом і розуміти його абстрактно, то з філософських роздумів ар-Разі з неминучістю випливають гедоністичні висновки. Однак філософ доходить висновку, що задоволення не є чимось елементарним, тотожним, існує багато задовольень і всі вони різноякісні, особливо якщо брати до уваги їх соціальний зміст. Тому визначальним є питання щодо змісту принципу задоволення й того загального ідейного контексту, в який він вписаний. Ар-Разі, як і кіренаїки, доповняв принцип задоволення принципом розсудливості, свідомими роздумами, що дають змогу правильно оцінити задоволення й визначити, чи не пов'язані вони зі значно більшими стражданнями. Проте розсудливість в ар-Разі не просто засіб, що дає змогу визначити межу між задоволенням і стражданням, вона сама по собі є найвищим благом: «Це найбільше з благ Аллаха для нас і найкорисніша з речей і найкраща з милостей нам» [6, с. 24]. Філософ доходить висновку, що задоволення необхідно піддавати ціннісному аналізу з погляду розуму, потреб людського співтовариства, що свідчить про близькість поглядів ар-Разі епікуреїзму, а не кіренаїків. Загалом докладний аналіз інших положень «Духовної медицини» також доводить спільність основоположних принципів епікуреїзму й духовної медицини ар-Разі.

Завдяки раціональному аналізу Епікур дійшов висновку, що головними складниками насолоди, щастя є дружба, яка ґрунтується на рівності й однодумності; свобода як незалежність від усього зовнішнього; можливість розмірковувати про основні джерела занепокоєння – смерть, злиденність, марновірство; їжа; житло; одяг. Усі задоволення Епікур поділив на три категорії: «Бажання бувають одні – природні й необхідні, другі – природні, але не необхідні, треті – неприродні й не необхідні» [7, с. 525].

Багато в чому думки ар-Разі збігаються з поглядами Епікура. Так, він стверджує, що дружба, співробітництво й підтримка «роблять наше існування щасливим, привабливим та умиротвореним» [6, с. 74]. Іншими важливими умовами досягнення насолоди філософ вважає розумний підхід до всього, передбачення наслідків своїх вчинків і діянь, підкорення всіх пристрастей розуму. При цьому, будучи не тільки філософом, а й лікарем, ар-Разі обґрунтовує кожний свій аргумент як із погляду практичної філософії, так і з лікарської позиції, доводячи необхідність зваженої поведінки і приборкання пристрастей турботою про фізичний і духовний стан людини, які, на його думку, являють собою нероздільне ціле.

Однією з основних умов досягнення насолоди та звільнення від страждань ар-Разі вважав забезпеченість необхідними благами: «... придбання і дбайливе зберігання майна є одним із вимушених та обов'язкових заходів, що вживаються для налагодження нормального життя» [6, с. 75]. Однак філософ попереджає про необхідність зберігати поміркованість. Мислитель пов'язує насолоду з поміркованістю, з почуттям міри. Він бачить сенс насолоди в користуванні всіма життєвими благами, у задоволенні всіх природних потреб згідно з певною мірою: під час прийняття їжі отримання задоволення не повинно бути самоціллю, їсти необхідно стільки, щоб подолати відчуття голоду; одяг має бути зручним і скромним; житло – захищати від холоду та спеки, прагнення жити в пишному й розкішному палаці, носити дороге вбрання, куштувати вишукані страви не принесе щастя. Надмірна безперервна насолода, згідно з ар-Разі, обов'язково призведе до страждань, позбавить людину почуття справжнього задоволення. Якщо хтось підкорюється своїм жаданням і пристрастям, то не тільки втрачає почуття задоволення, а й подібно «хворим страждання приймають за насолоду, а смуток – за радість» [6, с. 39]. Тому як надмірність, так і нестача несумісні з насолодою.

Близькими є розмірковування Ар-Разі та Епікура щодо неприродних і необхідних задовольень. Як і давньогрецький філософ, ар-Разі вважає, що жага влади, багатства, слави призводить до страждань. Бажання, якщо брати їх у повному обсязі, в принципі не можна наситити, бо «якщо людина володіла б навіть половиною Землі, то душа підбурювала б її до оволодіння іншою її частиною, й водночас вона уболівала б і боялася втратити те, чим уже володіла. А якщо б вона оволоділа всією Землею, то жаждала б стати назавжди здоровою і вічною. І знову душа її неодмінно прагнула б спізнати все, що існує на небесах, на воді й суші» [6, с. 30]. Прагнучи досягти задовольень, людина стає залежною від багатьох непередбачуваних їй речей та обставин, не може стати господарем своєї долі. Індивід, який став на цей шлях, приречений на конфлікти, чвари з іншими людьми, в його душі пробуджуються заздрість, честолюбство й інші морально-деструктивні мотиви. Природні та необхідні бажання легко задовольняються, людина, яка обмежує себе ними, отримує незалежність від обставин, вона застрахована від зіткнень з іншими людьми: «... найкращим станом є стан достатності, який можна досягти легким і доступним способом, а наслідки його при цьому найсприятливіші» [6, с. 82].

Обмеження задовольень, зведення їх до необхідного мінімуму в Епікура й ар-Разі не тотожне аскетизму, не має сакрального сенсу та не є безумовною нормою. Це лише умова спокійного, безтурботного, а в ар-Разі й здорового життя. Персидський філософ більш категоричний, ніж Епікур: надмірне вживання їжі він називає злом, яке заподіюється й поведінці, й способу думок, «жадібність до їжі є дещо надзвичайно дике, кровожерливе і скажене» [6, с. 66]. Крім того, цінність поміркованості визначається також тим, що людина може відчувати себе щасливою й у тих випадках, коли вона змушена задовольнятися малим.

На думку Абу Бакра ар-Разі, «страждання є виходом за межі людської природи, воно є порушенням норми цієї природи» [6, с. 39]. Задоволення є «золотою серединою»: «Тепло є насолодою, якщо воно приходить після холоду, але воно стає причиною страждання,

якщо призводить до перегріву тіла й потовиділення» [6, с. 39]. Тобто надмірна безперервна насолода, згідно з ар-Разі, призводить до страждання, позбавляючи людину почуття справжнього задоволення. Так, якщо людина віддається пристрастям, то вона поступово буде втрачати почуття задоволення. Такі люди подібні до тих хворих, які страждання приймають за насолоду, а смуток – за радість. Отже, ар-Разі переконаний, що як надмірність, так і нестача несумісні з насолодою. Вимоги теорії насолоди ісламського філософа в основних параметрах відповідають концепції епікуреїзму: вести розумне, радісне, здорове життя, уникати страждань, бути справедливим, морально чистим, добродішним, корисним людям і суспільству, прагнути внутрішнього спокою й не боятися смерті.

Перекликаються з епікуреїзмом і роздуми ар-Разі щодо смерті. Страх перед смертю Епікур уважав безглуздом: «Смерть не має ніякого стосунку до нас, бо коли ми існуємо, смерті нема, а коли смерть присутня, тоді ми не існуємо» [7, с. 517]. Відповідно до ар-Разі, сум і страх перед неминучістю смерті абсолютно зайві, людина має навчитися абстрагуватися від них і забути їх. Але ісламський філософ не поділяє думки Епікура про те, що душа, як і тіло, складається з атомів і тому, коли розпадається тіло, розпадається й душа, «те, що розклаталося, не відчуває» [7, с. 521]. Ар-Разі поділяє думку тих, хто вірить у безсмертя душі, та підкреслює, що добродішна, благородна людина, яка сповна виконала свій обов'язок, отримує спасіння й вічне блаженство [6, с. 86].

Ісламський філософ не був простим епігоном учення античного філософа. На відміну від Епікура, який найкращими засобами запобігання стражданню уважав самоусунення від тривоги і небезпек, від суспільних і державних справ, досягнення незалежності від зовнішніх умов, ар-Разі закликає до соціальної активності, зобов'язує людину бути корисною суспільству, вимагає від людей виконувати взяті на себе зобов'язання. Проповідь відмови від публічної активності в ученні Епікура зумовлена занепадом давньогрецької державності. Основна частина його вчення являє собою обґрунтування головної мети в житті людини – звільнення від тривоги і досягнення «атараксії», тобто безтурботного духовного спокою. Ар-Разі, як й Аристотель, вважає, що соціальне буття людини повністю залежить від її морального обліку, він відкидає епікурейську аполітичність та усунення від активного соціального життя, філософ і сам вів активне соціальне життя, очолював лікарні в Рес та Багдаді.

Ар-Разі переконував, що, хоча філософ і має знати й цінувати досягнення своїх попередників, він не зобов'язаний беззаперечно приймати їхні висновки. Навпаки, він повинен не тільки вивчати їх, а і, якщо це необхідно, брати під сумнів. Виходячи з подібної логіки, ар-Разі критикував самого Галена, якого мусульманські лікарі вважали неперевершеним авторитетом [4, с. 51–53], тому «Духовну медицину» Абу Бакра ар-Разі в жодному разі не можна вважати компіляцією основних ідей Епікура, ця робота є їхнім творчим переосмисленням із погляду філософа й лікаря в нову історичну та культурну епоху.

Отже, антична філософія стала органічною частиною ісламської духовної культури середньовіччя, арабо-мусульманська культура у власних духовних пошуках знайшла в ній відповіді на запити, які виникли під час її самовизначення. Оволодівши грецькою філософською термінологією, сприймаючи філософію стародавніх греків як дещо єдине, мусульманські вчені проводили в ній свій відбір і, надаючи перевагу найбільш актуальним для них проблемам, по-іншому розставляли акценти, демонструючи тим самим самостійність своєї філософської думки. Створена середньовічними ісламськими мислителями філософія збігалася з їхніми практичними й науковими інтересами.

Система категорій практичної філософії Абу Бакра ар-Разі має позачасовий і загальнолюдський характер: справедливість, благородство, великодушність, чесність, добро, цнотливість, щедрість, доброзичливість, милосердя, терпіння, сором'язливість завжди

були затребуваними суспільством. Учення Абу Бакра ар-Рази стало вагомою віхою в історії філософської думки людства. У розробленні важливих проблем практичної філософії вчений вийшов за межі офіційної ісламської релігії, прагнув створити раціоналістичне вчення, орієнтуючись на реальне практичне життя людей. Для вченого сутністю соціального буття людини є те, що людиною можна стати лише в суспільстві: природа людини потребує співробітництва й підтримки з боку інших. Ідеї філософа про суспільне життя, безпеку, взаємодію та взаємодопомогу людей у виробництві матеріальних і духовних благ зберігають свою актуальність донині.

Список використаної літератури

1. Watt W.M. *Islamic Philosophy and Theology*. 2nd ed. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1985. 357 p.
2. Кныш А.Д. Борьба идей в средневековом исламе: теология и философия. Ишрак: ежегодник исламской философии. 2011. № 2. С. 460–501. URL: <https://iphras.ru/uplfile/smirnov/ishraq/2/28knish.pdf>.
3. *Classical Arabic Philosophy. An Anthology of Sources* / J. McGinnis and D. Reisman (ed. and trans.). Indianapolis and Cambridge: Hackett, 2007. 464 p. URL: https://www.umsl.edu/~philo/People/Faculty/McGinnis%20Works/Hackett%20Final%20proofs/CAP_complete.pdf.
4. Stroumsa S. *Freethinkers of Medieval Islam*. Leiden: E.J. Brill, 1999. 315 p.
5. Додихудоев Х. Полемика Абу Хатима ар-Рази и Абу Бакра ар-Рази. Ишрак: ежегодник исламской философии. 2013. № 4. С. 140–161.
6. Абу Бакр Ар-Рази. *Духовная медицина*. Душанбе: Ирфон, 1990. 88 с.
7. *Антология мировой философии: Античность*. Минск: Харвест, Москва: ООО «Издательство АСТ», 2001. 960 с.

THE RECIPE OF THE IDEAS OF EPICUREMISM IN THE “SPIRITUAL MEDICINE” ABU BAKRA AR-RAZI: SOCIO-PHILOSOPHICAL CONTEXT

Rahim Amir Hussain

*Odessa I.I. Mechnikov National University,
Faculty of Philosophy,
Department of Philosophy and Fundamentals of Humanities
Novoselskyi str., 64, 65082, Odessa, Ukraine*

The philosophy of the medieval Islamic thinker Abu Bakr ar-Razi is based on a pluralistic concept and the synthesis of the philosophical thought of ancient Iran and Greece. The analysis of the “Spiritual Medicine” ar-Razi shows the generality of the thinker's reflections with the fundamental principles of epicureanism. However, “Spiritual Medicine” Abu Bakr ar-Razi can not be considered a mere compilation of Epicurus' ideas, this work is their creative rethinking from the point of view of the philosopher and doctor in a new historical and cultural era.

Key words: falsafa, falasifa, practical philosophy, eudemonism, hedonism, epicureanism, pleasure principle.